

ویژگی‌های روان‌سنجی پرسش‌نامه پرخاشگری باس و پری: گروه نمونه غیر بالینی

مینو پور آوری^۱

دانشجوی دکتری مشاوره دانشگاه الزهرا

مجتبی حبیبی

گروه روانشناسی سلامت انستیتو روان‌پزشکی تهران

زهرا شایسته فرد

کارشناس ارشد مشاوره دانشگاه شهید بهشتی

سمیه صالحی

استادیار گروه مشاوره دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهواز

مرجان پور آوری

کارشناس ارشد مشاوره دانشگاه رودهن

چکیده

پرسش‌نامه پرخاشگری، پرسش‌نامه‌ای خودگزارشی است که به میزان گسترده‌ای توسط روانشناسان استفاده می‌شود. هدف پژوهش حاضر، بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی پرسش‌نامه پرخاشگری باس و پری (باس و پری، ۱۹۹۲) با به کارگیری تحلیل عاملی تأییدی بود. روش: بدین منظور، نمونه‌ای با حجم ۵۹۱ نفر دانش‌آموز دبیرستانی به روش نمونه‌گیری طبقه‌ای - خوشه‌ای چندمرحله‌ای از بین دانش‌آموزان شهر تهران انتخاب شدند. برای محاسبه روایی همگرا، هم‌زمان مقیاس نگرانی درباره تصویر بدنی (لیتلتون، آکسوم و پری، ۲۰۰۵) و مقیاس چندبعدی رضایت از زندگی دانش‌آموزان (هابنر، گیلمن، سولدو و شانون، ۱۹۹۴) اجرا شد. جهت بررسی ساختار عاملی تأییدی مرتبه اول پرسش‌نامه پرخاشگری باس و پری از روش برآورد کم‌ترین مقدار مجذورات وزن‌دار (WLS) و برای ارزیابی کفایت برازش مدل با داده‌ها از شاخص‌های RMSEA، RMR، CFI، AGFI، GFI، χ^2 ، χ^2/df و $\Delta\chi^2$ استفاده گردید. یافته‌ها: ضریب آلفای

^۱ نویسنده مسئول

آدرس پست الکترونیکی: m_pooravari@yahoo.com

آدرس پستی: ایران، تهران، ده ونک، دانشگاه الزهرا، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، گروه مشاوره

ووصول: ۱۳۹۵/۰۲/۱۶ - پذیرش: ۱۳۹۵/۱۱/۱۷

کرونباخ پرسش نامه پرخاشگری باس و پری بالاتر از ۰/۷۰ و در حد رضایت بخشی بود. ساختار عاملی با استفاده از تحلیل عاملی تأییدی مورد تأیید قرار گرفت. بررسی ضرایب همبستگی نشان داد که پرسش نامه پرخاشگری باس و پری با پرسش نامه رضایت از زندگی رابطه منفی معنی داری دارد و با مقیاس نگرانی درباره تصویر بدنی رابطه مثبت معناداری دارد که این رابطه بیانگر روایی همگرا پرسش نامه پرخاشگری باس و پری است. نتیجه گیری: می توان گفت ساختار عاملی مرتبه اول چهار عاملی پرسش نامه پرخاشگری باس و پری برازش بهتری با داده های مشاهده شده نشان داد. ساختار عاملی تأییدی، اعتبار و روایی پرسش نامه پرخاشگری باس و پری برای کاربردهای پژوهشی و تشخیص های بالینی در حد قابل قبول بود.

واژگان کلیدی: پرخاشگری، تحلیل عاملی تأییدی، دانش آموزان دبیرستانی

The psychometric properties of Buss and Perry aggression questionnaire in a non-clinical group

Pouravari, M., Habibi, M., Shayesteh Fard, Z., Salehi, S., Pouravari, M.

(Received: 05,05,2016-Accepted: 05,02, 2017)

Abstract

Introduction: The Buss and Perry Aggression Questionnaire (BPAQ) is a widely used self-reported measure of aggression. The aim of this study was investigating the psychometric properties of Buss-Perry Aggression Questionnaire by using confirmatory factor analysis. The samples were 591 students in Tehran selected by stratified multiphase cluster sampling. To calculate the convergent validity of BPAQ, Multidimensional student's Life Satisfaction Scale (1994) and Body Image Concern Inventory (2005) were implemented. In order to investigate the first-order confirmatory factor structure of the BPAQ, weighted least squares (WLS) and to assess the adequacy of the data or the fitness of the model, RMR, RMSEA, CFI, AGFI, GFI, 2c, / df χ^2 and $2\Delta\chi^2$ were utilized. Cronbach's alpha coefficient of BPAQ was above 0.70 and, therefore, satisfactory. The factor structure of the BPAQ was confirmed after doing a confirmatory factor analysis. Results showed that the BPAQ has a significant negative correlation with the Multidimensional student's Life Satisfaction Scale and significant positive correlation with the Body Image Concern Inventory, which confirms the convergent validity of the questionnaire. It could be concluded that the first-order factor structure of BPAQ had a better fitness with the observed data. The confirmatory factor structure, reliability and validity of the BPAQ were revealed to be acceptable for research applications and clinical diagnostics.

Keywords: Aggression, Confirmatory factor analysis, High School Student

خشم یکی از پیچیده‌ترین هیجانات انسانی است به گونه‌ای که در بیان عوامل سبب‌ساز بروز آن به مجموعه‌ای از ویژگی‌های زیستی، روان‌شناختی، اجتماعی و فرهنگی اشاره شده است (ویرستال و آلبرت^۱، ۲۰۱۱). به‌طور کلی خشم واکنشی طبیعی به ناکامی محسوب شده و یکی از سه هیجانی است که نوزاد آدمی با آن متولد می‌گردد، این امر گویای نقش برجسته این هیجان در بقای گونه انسان است (کولینس^۲، ۲۰۱۶). با این وجود رفتارهای پرخاشگرانه که اغلب به دنبال خشم بروز می‌کند، می‌تواند فرد را از دستیابی به اهدافش بازداشته و منجر به اختلال در ساختار روان‌شناختی و روابط میان فردی او گردد (باس و پری^۳، ۱۹۹۲). از این رو بررسی حالات و درجات مختلف خشم و پرخاشگری یکی از مسائل مهم در حوزه علوم روان‌شناختی است، چراکه این هیجان و رفتارهای پرخاشگرانه مرتبط با آن، جریانی همه‌گیر بوده و به‌طور مکرر در موقعیت‌های گوناگون قابل مشاهده است (بندو و ریچتر^۴، ۲۰۱۶). پرخاشگری موضوعی مورد توجه در موقعیت‌های بالینی و قانونی (ارینریچ، بارون و برینکلی^۵، ۲۰۱۴) است و یک عامل پیش‌بین قوی در بروز فعالیت‌های جنایی در طول دوران نوجوانی و پس از آن می‌باشد (ریسی، موریسون و ملونی^۶، ۲۰۱۳)؛ همچنین نقشی برجسته در بروز اختلالات بالینی و رفتارهای ناسازگارانه و ناهمسو با معیارهای جامعه دارد. دامنه اهمیت این ویژگی به محیط بالینی محدود نمی‌گردد و این حالات در مدارس، محیط کار و یا حتی در روابط دو نفره نیز قابل ردیابی است (وینستین، گلسون و التمن^۷، ۲۰۱۲). نظریه‌های گوناگونی به تبیین علل پرخاشگری پرداخته‌اند. یکی از دیدگاه‌های مهم در این مورد، نظریه آیزنگ می‌باشد (ایزنک^۸، ۱۹۹۷). او در نظریه درون‌گرایی - برون‌گرایی خود این‌طور عنوان می‌کند که اغلب زندانیان و بزهکاران به‌طور سرشتی برون‌گرا بوده و در مقایسه با درون‌گرایان، به میزان کمتری تحت تأثیر موانع اجتماعی که از سوی محیط و هنگام بروز رفتار پرخاشگرانه ایجاد می‌گردد، قرار می‌گیرند. نظریه دیگر در این مورد، دیدگاه انسانیت‌زدایی -

¹ Weierstall & Elbert

² Colins

³ Buss & Perry

⁴ Bondü & Richter

⁵ Ehrenreich, Beron & Brinkley

⁶ Ricci, Morrison & Melloni

⁷ Weinstein, Gleason & Oltmanns

⁸ Eysenck

پرخاشگری فشناخ است (هانیش، سالکویست، دیدونتو، فابس و مارتین^۱، ۲۰۱۲). طبق این دیدگاه، اعمال درد و آسیب عمدی به دیگران برای اغلب افراد دشوار است مگر آنکه راهی برای انسانیت زدایی از قربانی بیابد تا از این طریق رفتار پرخاشگرانه خود را قابل قبول و پذیرفتنی جلوه دهند. دیدگاه سوم در مورد پرخاشگری از سوی زیلمن (چن، کوکارو و جکوبسن^۲، ۲۰۱۲)، تعامل بین هیجان و شناخت را در شکل‌گیری رفتار پرخاشگرانه مورد توجه قرار می‌دهد. طبق این دیدگاه، نحوه ارزیابی افراد از رویدادهای مختلف، واکنش آن‌ها را تعیین می‌کند. با این وجود هنگام بروز برانگیختگی هیجانی شدید، توانایی فرد برای ارزیابی موقعیت‌های پیچیده کاهش یافته و در نتیجه احتمال بروز رفتار تکانشی در آن‌ها افزایش می‌یابد. مطابق با این دیدگاه، نحوه تعامل افکار و هیجانات در افراد، درجه پرخاشگری آن‌ها را تعیین می‌کند. بررسی پرخاشگری و رفتارهای مرتبط با آن در نوجوانان نیز از اهمیت بالایی برخوردار است، چراکه این حالات اغلب سیری فزاینده داشته و می‌تواند منجر به بروز رفتارهای تحریکی بسیاری در نوجوان گردد (کفلر، لارسن، سارور و تولان^۳، ۲۰۱۵). با ورود فرد به دوره نوجوانی، وی به توانایی‌های شناختی و جسمانی جدیدی مجهز می‌شود که اگرچه او را برای ورود به جامعه یاری می‌کند، اما از طرف دیگر بر حسب تجارب گذشته و ویژگی‌های محیطی، زمینه را برای بروز خودمحوری و احساس یکه و خاص بودن در او فراهم می‌کند که در نتیجه آن فرد نوجوان خود را از مسائل تهدیدآمیز مصون دانسته، طبق اهداف شخصی خود زندگی می‌کند و بنابراین خود را تابع قوانین وضع شده جامعه نمی‌داند (برگ^۴، ۲۰۱۳). از آنجا که هم‌زمان با تغییرات شناختی، فرد نوجوان دوره بلوغ و تغییرات هورمونی و فیزیولوژیکی ناشی از آن را سپری می‌کند، احتمال بروز پرخاشگری در او زیاد می‌شود. از طرف دیگر، به دلیل آنکه رشد بهنجار مستلزم درجه‌ای از همکاری و همدلی با دیگران است (کفلر و همکاران، ۲۰۱۵)، در آن دسته از نوجوانانی که در مهار خشم خود مشکل دارند و رفتارهای پرخاشگرانه بروز می‌دهند، می‌توان مشکلات رفتاری، مصرف

¹ Hanish, Sallquist, Didonato, Fabes & Martin

² Chen, Coocaro & Jacobson

³ Kofler, Larsen, Sarver & Tolan

⁴ Burg

الکل و مواد (ون اک، فلوری و مالون^۱، ۲۰۱۳) و مشکلات عملکردی و به‌ویژه افت تحصیلی (کفلر و همکاران، ۲۰۱۵) را پیش‌بینی نمود. علاوه بر این واکنش‌های فیزیولوژیک ناشی از پرخاشگری، عامل پیش‌بینی مهم در بروز بیماری‌های قلبی و عروقی در آینده می‌باشد (شاکری، قادری، رضایی، سعیدی، نعلینی و مولودی، ۱۳۹۱). پرخاشگری به‌نوبه خود منجر به بروز پاسخ‌های غیرانطباقی از سوی محیط می‌گردد، چراکه فرد با پرخاشگری، فرصت یادگیری مهارت‌های ضروری برای مقابله مؤثر با رویدادهای مختلف را ازدست‌داده و زمینه را برای تداوم پرخاشگری و مشکلات ناشی از آن فراهم می‌کند (کفلر و همکاران، ۲۰۱۵). از این رو، مطالعه و بررسی پرخاشگری با هدف انجام تمهیدات و روش‌های لازم برای مهار و پیشگیری از آن ضروری است (ملک پور، زنگنه و آقابابایی، ۱۳۹۱).

پرسش‌نامه‌های خودگزارشی یکی از روش‌های رایج برای بررسی پرخاشگری است. از جمله پرسش‌نامه‌های رایج در این زمینه، پرسش‌نامه نواکو^۲ (فوربس، آلکمداد، میچل، الهای، مک‌هاگ، باتس^۳ و همکاران، ۲۰۱۴)، پرسش‌نامه پرخاشگری بالکای و ساهین^۴ (بایرام، دوگان و بیلگل^۵، ۲۰۱۵) و همچنین پرسش‌نامه پرخاشگری باس و پری^۶ (۱۹۹۲) می‌باشد. پرسش‌نامه نواکو (فوربس و همکاران، ۲۰۱۴) دارای ۲۵ گویه می‌باشد که حالت‌های مختلف خشم را در افراد ۸۴-۹ ساله نشان می‌دهد. این پرسش‌نامه دارای پنج خرده‌مقیاس می‌باشد و به سبک لیکرت از صفر تا چهار درجه‌بندی می‌شود. نمره کل آزمون بین ۱۰۰-۰ قرار دارد و هرچه نمره کل در فرد بالاتر باشد، احتمال وجود پرخاشگری در او بیشتر می‌شود. پایایی در پرسش‌نامه ذکر شده ۰/۹۶ گزارش شده است. پرسش‌نامه بالکای و ساهین (بایرام و همکاران، ۲۰۱۵) دارای پنج خرده‌مقیاس نشانه‌های مرتبط با خشم^۷، موقعیت‌های برانگیزاننده خشم^۸، افکار مرتبط با خشم^۹، رفتارهای مرتبط با خشم^{۱۰}، خشم در روابط بین فردی^{۱۱}، بوده و به

¹ Van Eck, Flory & Malone

² Novaco Questionnaire

³ Forbes, Alkemade, Mitchell, Elhai, Mchugh & Bates

⁴ Balkaya And Sahin

⁵ Bayram, Dogan, Aydogan & Bilgel

⁶ Buss And Perry Aggression Questionnaire

⁷ Anger Symptoms

⁸ Anger-Related Situations

⁹ Anger-Related thoughts

¹⁰ Anger-Related Behaviors

¹¹ Interpersonal Anger

سبک لیکرت و در یک مقیاس پنج درجه‌ای نمره گذاری می‌شود. یکی از پرسش‌نامه‌های رایج در زمینه پرخاشگری، پرسش‌نامه باس و پری (۱۹۹۲) می‌باشد. پرسش‌نامه پرخاشگری یکی از پرسش‌نامه‌های مفید و رایج برای بررسی پرخاشگری است که دارای ویژگی‌های روان‌سنجی مطلوب بوده و با هدف سنجش سطوح مختلف پرخاشگری در نوجوانان به کار می‌رود. این پرسش‌نامه شامل چهار خرده مقیاس پرخاشگری فیزیکی^۱، پرخاشگری کلامی^۲، خشم^۳ و خصومت^۴ است. دو خرده مقیاس اول (پرخاشگری فیزیکی و پرخاشگری کلامی) به سنجش عناصر رفتاری پرخاشگری و آسیب به دیگران اشاره دارد. خرده مقیاس سوم (خشم) به عناصر عاطفی و هیجانی پرخاشگری اشاره داشته و به معنی افزایش برانگیختگی روان‌شناختی فرد برای انجام اعمال پرخاشگرانه می‌باشد. عامل چهارم (خصومت) نیز عنصر شناختی رفتار پرخاشگرانه می‌باشد که شامل نحوه ارزیابی فرد از موقعیت برانگیزاننده خشم و پرخاشگری است (باس و پری، ۱۹۹۲).

پرسش‌نامه پرخاشگری باس و پری دارای ویژگی‌های روان‌سنجی مطلوب در جوامع مختلف می‌باشد (ماکسول^۵، ۲۰۰۷؛ فوساتی، مافی، اکوارینی و دی سگلی^۶، ۲۰۰۳). در پژوهش اورن، سینان، گالک و سنین^۷ (۲۰۱۱)، همسانی درونی پرسش‌نامه پرخاشگری مطلوب گزارش شد، پایایی پرسش‌نامه به دو روش آلفای کرونباخ و بازآزمایی محاسبه گردید و در نتیجه برای کل آزمون آلفای کرونباخ ۰/۹۳ و ضریب همبستگی در روش بازآزمایی نیز ۰/۸۴ به دست آمد. علاوه بر این یافته‌ها نشان داد که پرسش‌نامه دارای روایی تشخیصی، هم‌زمان بوده و در تحلیل عاملی نیز چهار عامل در مورد آن تأیید گردید. در پژوهش دیگری که در همین راستا توسط سریا و گوتریز^۸ (۲۰۰۷) انجام گرفت، پرسش‌نامه مذکور دارای همسانی درونی مطلوب بوده و چهار عامل در تحلیل عاملی تأیید گردید. روایی پرسش‌نامه نیز از طریق روش‌های روایی هم‌زمان، ملاکی و تشخیصی محاسبه گردید و نتایج

¹ Physical Aggression

² Verbal Aggression

³ Anger

⁴ Hostility

⁵ Maxwell

⁶ Fossati, Maffei, Acquarini & Di Ceglie

⁷ Evren, Cinar, Gulec, Celik & Evren

⁸ Sierra & Gutiérrez

حاصل از آن‌ها مطلوب گزارش شد. در پژوهشی که روی دانشجویان شهر شیراز صورت گرفت ضریب پایایی به شیوه بازآزمایی ۰/۷۸ گزارش شده است (محمدی، ۱۳۸۵). همچنین در پژوهشی دیگر اعتبار پرسش‌نامه از طریق آلفای کرونباخ، بازآزمایی و تنصیف به ترتیب ۰/۸۹، ۰/۷۸ و ۰/۷۳ محاسبه شد (سامانی، ۱۳۸۶). به‌طور کلی یافته‌های حاصل از پژوهش‌های مختلف، گویای ویژگی‌های روان‌سنجی مطلوب پرسش‌نامه پرخاشگری است.

با توجه به آنکه نحوه بروز حالات هیجانی، شناختی و رفتاری پرخاشگری در فرهنگ‌های مختلف متفاوت است و در جوامعی که تحت فشارهای اجتماعی و فرهنگی خاص هستند، بیان هیجان‌ات متفاوت با جوامعی است که در این مورد بازداری وجود ندارد (الوثر، استینلین و استدلر^۱، ۲۰۱۷)، از این رو بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی آن دسته از پرسش‌نامه‌هایی که پرخاشگری و حالات مرتبط با آن را می‌سنجد ضروری می‌باشد. هر چند که این پرسش‌نامه قبلاً در ایران در تحقیقات دیگر ترجمه و هنجاریابی شده است (محمدی، ۱۳۸۶ و سامانی، ۱۳۸۶) اما فقط تحلیل عاملی اکتشافی انجام گرفته و تحلیل عاملی تأییدی صورت نگرفته بود. هدف اصلی این پژوهش بررسی ساختار عاملی تأییدی و بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی پرسش‌نامه پرخاشگری باس و پری در نوجوانان دختر و پسر شهر تهران بود.

روش

پژوهش حاضر یک مطالعه مقطعی است. جامعه آماری شامل کلیه دانش‌آموزان دبیرستان‌های شهر تهران در سال تحصیلی ۹۲-۱۳۹۱ بوده است. ابتدا تعداد ۶۱۰ دانش‌آموز با روش نمونه‌گیری طبقه‌ای-خوشه‌ای چندمرحله‌ای انتخاب شدند. بدین صورت که تهران به ۵ بخش شمال، جنوب، شرق، غرب و مرکز تقسیم شد. سپس از هر بخش یکی از مناطق ۱۹ گانه آموزش و پرورش (مناطق ۱، ۲، ۴، ۶ و ۱۸) و از هر منطقه یک مدرسه به صورت تصادفی انتخاب شد. سپس از هر مدرسه دو کلاس به صورت تصادفی انتخاب و کلیه دانش‌آموزان آن‌ها در پژوهش مورد بررسی قرار گرفتند. پس از حذف پرسش‌نامه‌های ناقص تعداد شرکت‌کنندگان به ۵۹۱ نفر تقلیل یافت. از شرکت‌کنندگان در پژوهش خواسته شد که هر ماده را به دقت بخوانند و پاسخی را که مناسب‌تر به نظر می‌رسد، انتخاب کنند. همچنین به

¹ Euler, Steinlin & Stadler

آن‌ها گفته شد اطلاعاتشان محفوظ خواهد ماند.

ابزار اندازه‌گیری

(۱) پرسش‌نامه پرخاشگری باس و پری (BPAQ)

این پرسش‌نامه شامل ۲۹ گویه می‌باشد و حالات مختلف پرخاشگری را در نوجوانان می‌سنجد. خرده مقیاس‌های پرسش‌نامه شامل موارد ذیل می‌باشد: پرخاشگری فیزیکی (نه گویه)، پرخاشگری کلامی (پنج گویه)، خشم (هفت گویه) و خصومت (هشت گویه). هر گویه به سبک لیکرت به کمک پنج گزینه از کاملاً شبیه من است تا به شدت شبیه من نیست درجه‌بندی می‌شود. نمره کل آزمون بین ۱۴۵-۲۹ قرار دارد و هرچه نمره کل در فرد بالاتر باشد، احتمال وجود پرخاشگری در او بیشتر می‌شود. پرسش‌نامه مذکور، دارای ویژگی‌های روان‌سنجی مطلوب می‌باشد. در پژوهش باس و پری (۱۹۹۲)، پایایی پرسش‌نامه از طریق روش‌های بازآزمایی و نیز آلفای کرونباخ قابل قبول گزارش شده است، به گونه‌ای که نتایج ضریب بازآزمایی برای چهار خرده مقیاس (با فاصله ۹ هفته) ۰/۸۰ تا ۰/۷۲ به دست آمد. علاوه بر این آلفای کرونباخ برای خرده مقیاس پرخاشگری بدنی ۰/۸۲، پرخاشگری کلامی ۰/۸۱، خشم ۰/۸۳ و خصومت ۰/۸۰ به دست آمد که این یافته همسانی درونی مناسب پرسش‌نامه پرخاشگری را بیان می‌کند. پژوهش‌های انجام‌شده در ایران نیز روایی و پایایی پرسش‌نامه را تأیید کرده‌اند (محمدی، ۱۳۸۶ و سامانی، ۱۳۸۶). آلفای کرونباخ برای خرده مقیاس‌های پرخاشگری فیزیکی، پرخاشگری کلامی، خشم و خصومت به ترتیب ۰/۷۳، ۰/۵۶، ۰/۷۶ و ۰/۶۴ و برای کل آزمون ۰/۷۶ به دست آمد.

(۲) سیاهه نگرانی درباره تصویر بدنی^۱ (BICI)

این پرسش‌نامه ۱۹ ماده‌ای توسط لیتلتون، آکسوم و پری^۲ (۲۰۰۵) با دو خرده مقیاس نارضایتی- خجالت به خاطر ظاهر^۳ و عملکرد فردی ضعیف به دلیل نگرانی از ظاهر^۴ طراحی شده است. در این ابزار از آزمودنی خواسته می‌شود در مورد هر یک از ماده‌ها، میزانی که آن ماده احساسات یا رفتارشان را نشان می‌دهد، روی مقیاسی از ۱ تا ۵ درجه‌بندی کند. در این مقیاس نمره ۱ به معنی

^۱ Body Image Concern Inventory

^۲ Littleton, Axsom & Pury

^۳ Dissatisfaction And Shame Regarding One's Appearance

^۴ Interference With Functioning Due To Appearance Concerns

این است که (هرگز این احساس را نداشته‌ام یا این کار را انجام نداده‌ام) و نمره ۵ به این معنی است که (همیشه این احساس را دارم یا این کار را انجام می‌دهم) نمره کل پرسش‌نامه، بین ۱۹ تا ۹۵ متغیر بوده که کسب نمرهٔ بیشتر، نشانگر بالا بودن میزان نارضایتی از تصویر بدنی یا ظاهر فرد است. همچنین نتایج بررسی ساختار عاملی پرسش‌نامه نشانگر دو عامل مهم و معنی‌دار بود که عامل اول نارضایتی-حجالت به خاطر ظاهر را در برمی‌گیرد و عامل دوم مقیاس عملکرد فردی ضعیف به دلیل نگرانی از ظاهر را نشان می‌دهد. لیتلتون و همکاران (۲۰۰۵) پایایی این پرسش‌نامه را به روش همسانی درونی بررسی کرده و ضریب آلفای کرونباخ $0/93$ را به دست آوردند. ضریب همبستگی هر یک از سؤالات با نمره کل پرسش‌نامه از $0/32$ - $0/72$ با میانگین $0/62$ بوده است. همچنین ضریب آلفای کرونباخ عامل اول و دوم به ترتیب $0/92$ و $0/76$ و ضریب همبستگی بین دو عامل $0/69$ گزارش شده است. همچنین در مطالعه‌ای که با تحلیل عاملی تأییدی روی نوجوان شهر تهران صورت گرفته، میزان آلفای کرونباخ کلی $0/91$ به دست آمد و در مجموع از ۱۹ سؤال مقیاس ۲ عامل (نارضایتی از بدن و تداخل دربارهٔ عملکرد اجتماعی) شناسایی شد، میزان آلفای کرونباخ برای عامل اول $0/89$ و برای عامل دوم $0/87$ محاسبه شده است (پورآوری، حبیبی، عابدی و علی تبار، ۱۳۹۳).

۳) مقیاس چندبعدی رضایت از زندگی دانش‌آموزان (MSLSS)^۱

این مقیاس در سال ۱۹۹۴ توسط هابنر، گیلمن، سولدو و شانون^۲ (۲۰۰۷) ساخته شده است و یک ابزار خود گزارش دهی ۴۰ سؤالی است که آزمودنی باید در یک مقیاس لیکرت ۶ درجه‌ای میزان موافقت یا مخالفت خود را با هر یک از عبارات آن مشخص کند. این مقیاس رضایت آزمودنی را در حیطه‌های مختلف زندگی می‌سنجد و دارای ۵ زیر مقیاس خانواده (۷ عبارت)، دوستان (۹ عبارت)، مدرسه (۸ عبارت)، محیط زندگی (۹ عبارت) و خود (۷ عبارت) است. همچنین در نهایت می‌توان میزان رضایت کلی آزمودنی را سنجید. ضرایب ثبات درونی (آلفا)، بارها در تحقیقات گوناگون مورد محاسبه قرار گرفته است. یافته‌ها حاکی از آن است که اعتبار این ابزار بین $0/7$ - $0/9$ می‌باشد. همچنین ضریب بازآزمایی گزارش شده که از طریق ضریب همبستگی پیرسون

^۱ Multidimensional Students' Life Satisfaction Scale

^۲ Huebner, Gilman & Suldo, Shannon

توسط هابنر و همکاران در یک فاصله ۲ تا ۴ هفته‌ای انجام گرفته، در محدوده ۰/۷-۰/۹ گزارش شده است. در مطالعه‌ای که با تحلیل عاملی تأییدی روی نوجوانان شهر تهران صورت گرفت ضریب آلفا برای نمره کل به طور ثابتی ۰/۹۰٪ و ضریب اعتبار زیر مقیاس‌ها از ۰/۷۵٪ (محیط زندگی) تا ۰/۸۹٪ (خانواده) به دست آمد. همچنین ضریب آزمون - پس آزمون برای نمره کل در طی ۲ هفته، ۰/۹۹٪ محاسبه شده است (حییبی، پورآوری، صالحی و غمخوارفرد، ۲۰۱۵).

روش تجزیه و تحلیل داده‌ها

به منظور تجزیه تحلیل داده‌ها از روش‌های آماری توصیفی (میانگین و انحراف معیار)، آلفای کرونباخ، ضریب همبستگی پیرسون و تحلیل عاملی تأییدی استفاده شده است. تمامی تحلیل‌ها با کمک دو نرم‌افزار SPSS و LISREL 8.72 صورت گرفت.

یافته‌ها

به لحاظ توزیع جمعیت شناختی می‌توان گفت از نظر سنی حداقل و حداکثر سن آزمودنی‌ها به ترتیب ۱۵ و ۱۷ سال (۱۵/۵۶±۰/۶۹) و از نظر جنسیت ۳۰۵ نفر (۵۱/۶٪) دختر و ۲۸۶ نفر (۴۸/۴٪) پسر بودند. از نظر پایه تحصیلی ۲۷۷ نفر (۴۶/۹٪) کلاس اول، ۱۹۵ نفر (۳۳٪) کلاس دوم و ۱۱۹ نفر (۲۰/۱٪) کلاس سوم بودند.

جدول (۱): اطلاعات دموگرافیک شرکت‌کنندگان

میزان تحصیلات مادر	تعداد	فراوانی	میزان تحصیلات پدر	تعداد	فراوانی
سیکل و کمتر	۹۳	۱۵/۷٪	سیکل و کمتر	۷۹	۱۳/۴٪
دیپلم و فوق دیپلم	۳۴۱	۵۷/۷٪	دیپلم و فوق دیپلم	۲۹۹	۵۰/۶٪
کارشناسی	۱۲۱	۲۰/۵٪	کارشناسی	۱۱۹	۲۰/۱٪
کارشناسی ارشد و بالاتر	۳۶	۶/۱٪	کارشناسی ارشد و بالاتر	۹۴	۱۵/۹٪
تعداد فرزندان خانواده	تعداد	فراوانی	چندمین فرزند	تعداد	فراوانی
تک فرزند	۸۲	۱۳/۹٪	فرزند اول	۲۶۷	۴۵/۲٪
۲ فرزند	۳۱۸	۵۳/۸٪	فرزند دوم	۲۲۱	۳۷/۴٪
۳ فرزند	۱۳۱	۵۳/۸٪	فرزند سوم	۷۴	۱۲/۵٪
۴ فرزند	۴۱	۶/۹٪	فرزند چهارم	۲۰	۳/۴٪
۵ تا ۷ فرزند	۱۹	۳/۲٪	فرزند پنجم به بعد	۹	۱/۶٪

قبل از بررسی چگونگی برازش مدل اندازه‌گیری، پیش‌فرض‌هایی شامل: (۱) نرمال بودن توزیع متغیرها، (۲) متغیرهای مشاهده‌شده چندگانه (داشتن حداقل ۲ متغیر مشاهده‌شده برای هر متغیر نهفته)، (۳) مدلی بیش‌ازحد مشخص‌شده، (۴) فاصله‌ای بودن مقیاس اندازه‌گیری لازم است بررسی شوند (هایدوک^۱، ۱۹۸۷). در پژوهش حاضر نیز تمام آن‌ها مورد بررسی و رعایت آن‌ها مورد تأیید قرار گرفت. رعایت پیش‌فرض اول با توجه به نتایج آزمون تک متغیره و چند متغیره نرمال بودن در نرم‌افزار لیزرل بررسی شد و با توجه به رد شدن فرضیه نرمال بودن در تعدادی از متغیره‌ها از روش برآورد مقاوم در برابر نقض نرمال بودن استفاده شد.

ابتدا برازش آماری مدل اندازه‌گیری داده‌های پژوهش با استفاده از نرم‌افزار LISREL 8.72 مورد بررسی قرار گرفت. مدل مورد بررسی شامل مدل ۴ بعدی^۲، با بار شدن ۲۹ سؤال روی ۴ عامل پرسش‌نامه پرخاشگری باس و پری بود. در جدول ۲ بارهای عاملی، خطای استاندارد برآورد پارامترها، آزمون t برای بررسی معنی‌داری پارامترها و ضریب تبیین پارامترها ارائه شده است. با توجه به نقض مفروضه نرمال بودن از روش بیشینه درست‌نمایی مقاوم در برابر نقض مفروضه نرمال بودن توزیع^۳ برای برآورد مدل و از شاخص‌های زیر برای برازش مدل استفاده شد: شاخص مجذور خی ساتورا-بنتلر (χ^2)، شاخص نسبت مجذور خی بر درجه آزادی (χ^2/df)، شاخص نیکویی برازش (GFI)، شاخص نیکویی برازش انطباقی (AGFI)، شاخص برازش مقایسه‌ای (CFI)، خطای ریشه مجذور میانگین تقریب (RMSEA) و باقی‌مانده ریشه مجذور میانگین (RMR).

در جدول ۲ نتایج تحلیل عاملی تأییدی سؤالات پرسش‌نامه پرخاشگری باس و پری به صورت مقادیر بارهای عاملی (P. E.) و مقادیر t برای بررسی معنی‌داری بارهای عاملی ارائه شده است. بررسی مقادیر بارهای عاملی حاکی از آن است بارهای عاملی همه سؤال‌ها روی عامل مربوطه در حد رضایت‌بخشی است ($P. E. < 0.3$).

^۱ Hayduk

^۲ Four Oblique Model

^۳ Maximum Likelihood Robust Procedure

جدول (۲): نتایج تحلیل عاملی تأییدی سؤال‌های پرسش‌نامه پرخاشگری باس و پری

t. value	بارهای عاملی	سؤال	t. value	بارهای عاملی	سؤال
۱۷/۲۱	۰/۹۶	۱۶	۱۲/۴۲	۰/۶۴	۱
۱۱/۰۱	۰/۶۷	۱۷	۲/۰۲	۰/۱۳	۲
۱۳/۷۵	۰/۷۶	۱۸	۱۲/۳۷	۰/۷۰	۳
۲۰/۸۹	۰/۹۷	۱۹	۱۲/۲۲	۰/۶۱	۴
۱۰/۰۱	۰/۶۰	۲۰	۱۷/۳۵	۰/۹۱	۵
۱۷/۵۸	۰/۸۹	۲۱	۱۰/۸۱	۰/۸۴	۶
۱۷/۰۱	۰/۸۰	۲۲	۱۶/۷۸	۰/۵۴	۷
۷/۲۰	۰/۴۳	۲۳	۱۴/۳۸	۰/۷۸	۸
-۳/۹۱	-۰/۹۵	۲۴	۱۰/۸۷	۰/۶۱	۹
۱۰/۴۸	۰/۶۱	۲۵	۵/۸۱	۰/۳۹	۱۰
۸/۹۸	۰/۴۴	۲۶	۱۶/۷۲	۰/۸۹	۱۱
۶/۳۲	۰/۳۸	۲۷	۶/۸۱	۰/۴۱	۱۲
۹/۰۹	۰/۵۱	۲۸	۲۳/۷۴	۱/۰۰	۱۳
-۶/۴۰	-۰/۴۲	۲۹	۱۰/۴۹	۰/۶۶	۱۴
			۱۴/۶۵	۰/۷۳	۱۵

بررسی میزان تفاوت برازش مدل موردبررسی حاکی از آن بود که مدل با داده‌ها برازش خوبی دارد، یعنی نتایج پژوهش از مدل چهار عاملی متمایل حمایت می‌کند. بررسی شاخص‌های برازش مدل حاکی از آن است که مدل موردنظر برازش نسبتاً مطلوبی با داده‌ها دارد. شاخص‌های CFI، AGFI، GFI بر برازش بسیار مطلوب و بسیار مناسب دلالت دارد و شاخص‌های RMSEA و RMR بر برازش مطلوب و مناسب دلالت دارد و بر مبنای شاخص نسبت مجذور خی بر درجه آزادی برازش چندان رضایت‌بخش هست (جدول ۳).

جدول (۳): شاخص‌های برازش تحلیل عاملی تأییدی

SRMR	RMSEA	CFI	AGFI	GFI	χ^2/df	df	χ^2 Satorra-Bentler
۰/۰۵۱	۰/۰۴۸	۰/۹۶	۰/۹۰	۰/۹۰	۲/۳۷	۳۶۶	۸۷۰/۸۳

پایایی

برای تعیین پایایی پرسش‌نامه پرخاشگری باس و پری از دو روش آلفای کرونباخ و ضریب بازآزمایی استفاده شد. ضریب آلفای کرونباخ پرسش‌نامه پرخاشگری برای کل پرسش‌نامه ۰/۸۷ و برای هر یک از خرده مقیاس‌های پرخاشگری فیزیکی، پرخاشگری کلامی، خشم و خصومت به ترتیب ۰/۷۲، ۰/۵۲، ۰/۷۵ و ۰/۶۸ برآورد شده است. ضریب بازآزمایی حاصل از اجرای این آزمون نیز برای هر یک از خرده مقیاس‌های پرخاشگری فیزیکی، پرخاشگری کلامی، خشم و خصومت به ترتیب ۰/۶۲، ۰/۵۷، ۰/۷۰، ۰/۶۵ و برای کل پرسش‌نامه ۰/۷۲ به دست آمد.

روایی

جهت بررسی روایی پرسش‌نامه پرخاشگری باس و پری، از روایی سازه استفاده شده است. به همین منظور مقیاس چندبعدی رضایت از زندگی دانش‌آموزان و مقیاس نگرانی درباره تصویر بدنی به کار گرفته شد. مقادیر روایی همگرا در جدول ۴ آمده است.

جدول (۴): روایی پرسش‌نامه پرخاشگری با نگرانی از تصویر بدنی و رضایت از زندگی

نمره کل	خصومت	خشم	پرخاشگری کلامی	پرخاشگری فیزیکی		
-۰/۲۷**	-۰/۲۵**	-۰/۲۴**	-۰/۰۹*	-۰/۲۳**	خانواده	رضایت از زندگی
-۰/۱۶**	-۰/۲۷**	-۰/۱۳**	۰/۰۲	-۰/۰۸	دوستان	
-۰/۲۴**	-۰/۱۶**	-۰/۱۷**	-۰/۲۲**	-۰/۲۳**	مدرسه	
-۰/۲۴**	-۰/۲۳**	-۰/۲۱**	-۰/۰۹*	-۰/۱۸**	محیط زندگی	
-۰/۰۷	-۰/۱۳**	۰/۱۰*	-۰/۱۳**	-۰/۰۴	خود	
-۰/۲۸**	-۰/۲۹**	-۰/۲۵**	-۰/۰۸	-۰/۲۲**	نمره کل رضایت از زندگی	
۰/۳۵**	۰/۴۱**	۰/۳۱**	۰/۰۸	۰/۲۳**	نارضایتی - خجالت به خاطر ظاهر	نارضایتی از تصویر بدنی
۰/۳۵**	۰/۴۰**	۰/۳۲**	۰/۱۰*	۰/۲۳**	عملکرد ضعیف فرد به دلیل نگرانی از ظاهر	

**p<0.01, *p<0.05

جدول ۴ نشان می‌دهد که پرسش‌نامه پرخاشگری با پرسش‌نامه‌های نگرانی از تصویر بدنی و رضایت از زندگی دانش‌آموزان دارای روایی همگرا است. بر اساس اطلاعات جدول ۴،

همبستگی خرده مقیاس‌های پرسش‌نامه پرخاشگری با رضایت از زندگی منفی و معنادار و با نگرانی درباره تصویر بدنی (به جز خرده مقیاس نارضایتی به خاطر ظاهر در عامل پرخاشگری کلامی) مثبت و معنادار است.

مقایسه پرخاشگری بدنی به تفکیک جنسیت

از آزمون تحلیل واریانس چند متغیره^۱ جهت بررسی تفاوت بین دانش‌آموزان دختر و پسر از نظر خرده مقیاس‌های پرخاشگری استفاده گردید. نتایج بررسی اثر گروه‌های دانش‌آموزان دختر و دانش‌آموزان پسر با استفاده از آزمون لامبدای ویلکز روی ترکیب خطی خرده مقیاس‌های پرخاشگری (فیزیکی، کلامی، خشم و خصومت) حاکی از وجود تفاوت معنی‌دار بین گروه پسران و دختران بود ($F(1/15) = 0/001/P < 0/001$) $F(4/586) = 25/155$. جهت بررسی اثر گروه در هر یک از خرده مقیاس‌ها از آزمون تحلیل واریانس چند متغیره استفاده شد.

جدول (۵): آزمون تحلیل واریانس چند متغیره برای بررسی اثر گروه‌های دختر و پسر روی خرده مقیاس‌های پرخاشگری

منبع تغییرات	متغیر وابسته	جنسیت	میانگین	میانگین مجنورات	درجه آزادی	F	سطح معنی‌داری	اندازه اثر
گروه	پرخاشگری فیزیکی	دختر	۲۱/۹۰	۱۰۳/۷۲۲	۱-۵۸۹	۲/۰۹	۰/۱۴۸	۰/۰۰۴
		پسر	۲۲/۷۴					
	پرخاشگری کلامی	دختر	۱۴/۴۸	۱۱۴/۳۱۲	۱-۵۸۹	۷/۹۵	۰/۰۰۵	۰/۰۱۳
		پسر	۱۳/۶۰					
	خشم	دختر	۲۰/۰۲	۲۱۲۰۷/۸۲۶	۱-۵۸۹	۴۲/۸۵	۰/۰۰۱	۰/۰۶۸
		پسر	۱۶/۷۸					
	خصومت	دختر	۲۰/۸۴	۲۲۶۳۰/۱۸۸	۱-۵۸۹	۱۱/۵۵	۰/۰۰۱	۰/۰۱۹
		پسر	۱۹/۱۱					

بر اساس نتایج تحلیل واریانس چند متغیره برای بررسی اثر گروه دختران و پسران در جدول ۵ می‌توان گفت که بین گروه دختر و پسر در مقیاس‌های پرخاشگری کلامی ($F(1/589) = 7/95, P < 0/005$)، خشم ($F(1/589) = 42/85, P < 0/001$) و خصومت ($F(1/589) = 11/55, P < 0/01$) تفاوت معنی‌داری به لحاظ آماری مشاهده گردید. همچنین به

¹ MANOVA

توجه به نتایج جدول فوق پرخاشگری کلامی، خشم و خصومت در دختران بالاتر از پسران می‌باشد.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف پژوهش حاضر، بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی و ساختار عاملی تأییدی پرسش‌نامه پرخاشگری باس و پری در میان نوجوانان شهر تهران بود.

یافته‌های این مطالعه حاکی از روایی و پایایی مطلوب مقیاس فراهم آمده برای ارزیابی پرخاشگری در میان نوجوانان و برای استفاده در ایران است. بررسی ساختار عاملی تأییدی حاکی از آن است که مدل با داده‌ها برازش خوبی دارد، به این معنی که یافته‌های حاصل از پژوهش از مدل چهار عاملی متمایل حمایت می‌کند. همچنین نتایج پژوهش با پژوهش‌های قبلی که از تحلیل عاملی اکتشافی استفاده کرده‌اند، (باس و پری، ۱۹۹۲؛ محمدی، ۱۳۸۵ و سامانی، ۱۳۸۶) همسو می‌باشد. نتایج حاصل از بررسی همسانی درونی پرسش‌نامه پرخاشگری باس و پری با استفاده از آلفای کرونباخ برای کل پرسش‌نامه ۰/۸۷ و برای هر یک از خرده مقیاس‌های پرخاشگری فیزیکی، پرخاشگری کلامی، خشم و خصومت به ترتیب ۰/۷۲، ۰/۵۲، ۰/۷۵ و ۰/۶۸ برآورد شده است. این یافته‌ها با یافته‌های سایر پژوهش‌ها (باس و پری، ۱۹۹۲؛ اورن و همکاران، ۲۰۱۱؛ محمدی، ۱۳۸۵ و سامانی، ۱۳۸۶) نزدیک بوده و بیانگر رضایت‌بخش بودن اعتبار و همسانی درونی مناسب این ابزار می‌باشد.

به‌منظور بررسی روایی همگرا از همبستگی بین BPAQ و مقیاس نگرانی درباره تصویر بدنی و مقیاس چندبعدی رضایت از زندگی دانش‌آموزان استفاده شد. یافته‌های حاصل نشان‌دهنده همبستگی معکوس و معنی‌دار بین رضایت از زندگی با هر یک از عوامل پرخاشگری است که این امر گویای روایی همگرا بین این دو آزمون می‌باشد. این یافته همسو با سایر پژوهش‌ها (افتخار سعادی، محرابی زاده هنرمند، نجاریان، احدی و عسگری، ۱۳۸۸) می‌باشد. طبق پژوهش‌های مطرح‌شده، رابطه معکوس بین پرخاشگری و رضایت از زندگی، توان‌سازی اجتماعی و سلامت روانی یافت شده است. در پژوهشی دیگر (گل‌پرور، خاکسار و خیاطان، ۱۳۸۷) افرادی که دارای باور نیرومند به وجود دنیای عادلانه نیستند، از زندگی خود رضایت

کمتری دارند. این افراد احساس تعلق خاطر کمتری نسبت به دنیای اطراف خود می‌کنند و به‌طور مداوم در برابر تهدیدهای جهان اجتماعی احساس آسیب‌پذیری می‌کنند که این امر منجر به کاهش مهارگری درونی و افزایش احتمال رفتار پرخاشگرانه در این افراد می‌شود. به عبارت دیگر، زمانی که فرد به جای دنیای عادلانه، به دنیای ناعادلانه باور داشته باشد، به دلیل نارضایتی از شرایط موجود، احساس تهدید دائمی از جانب محیط می‌کند که این امر توانایی فرد را در مهار پرخاشگری خود کاهش می‌دهد (گل پرور و همکاران، ۱۳۸۷).

از دیدگاه نظری نیز این یافته مورد تأیید است، به طوری که دالرد اظهار کرد پرخاشگری صرفاً به دلیل گرایش ذاتی و برانگیختگی سابق پرخاشگری بروز نمی‌کند، بلکه ناکامی در رسیدن به اهداف خود در زندگی و عدم رضایت ناشی از ناکامی در رسیدن به اهداف، علت اصلی پرخاشگری است. پرخاشگری به خصوص در مواقعی که میزان نارضایتی شدید و ناموجه باشد، شدیدتر است. به عبارت دیگر، پرخاشگری که به عنوان یکی از پراهمیت‌ترین مسائل دوره نوجوانی مورد توجه است، زمانی اتفاق می‌افتد که تعادل بین تکانه و کنترل درونی، به دلیل ناسازگاری فرد با اطرافیان و عدم رسیدن به هدف مطلوب در زندگی، بر هم می‌خورد. در این حالت فرد تمامی رویدادهای زندگی را (اعم از تهدید واقعی یا غیرواقعی)، به صورت تهدیدکننده ادراک کرده و قادر به تطابق با مشکلات روزمره زندگی نیست (سادوک و سادوک، ۲۰۱۱). این امر به ویژه در نوجوانان که در دوره فوران هیجان‌های شدید، احساس عدم اطمینان، بروز ناسازگاری‌های اجتماعی و زیر سؤال بردن قوانین مرسوم خانواده و جامعه هستند، شدت می‌یابد. طبق پژوهش‌ها، افرادی که گرایش به بروز رفتارهای پرخاشگرانه دارند، اغلب با ویژگی‌هایی مانند داشتن سرپرستی ضعیف، محل زندگی پرخطر، محدودیت اقتصادی، مشکل تحصیلی، آشفتگی و تعارض شدید در خانواده، ناتوانی در برقراری و حفظ روابط بین فردی رضایت‌بخش و بروز احساسات نامناسب در شرایط عادی مشخص می‌شوند که به نظر می‌رسد مجموعه این عوامل منجر به ناراحتی عاطفی و عدم اطمینان در نوجوان شده و در نتیجه سازگاری و رضایت پائین فرد از زندگی را پیش‌بینی می‌کند (کردیر، سپر، چن، کالکس - گلان، بران، برکل تیلور و همکاران^۱، ۲۰۱۵).

¹ Cordier, Speyer, Chen, Wilkes-Gillan, Brown & Bourke-Taylor

افزون بر این، بین نارضایتی از تصویر بدن با پرخاشگری نیز رابطه مستقیم و معنی‌دار یافت شد که این یافته گویای وجود روایی همگرا در این پرسش‌نامه است. این یافته همسو با سایر پژوهش‌ها (عسگری، حیدری، ستایش‌نیا، ۱۳۸۹؛ پیرسون، واندرلیچ و اسمیت^۱، ۲۰۱۵) است که طبق آن‌ها، سطح بالای آشفتگی در تصویر بدنی با میزان پرخاشگری بیشتر در نوجوان رابطه دارد. به عبارت دیگر نوجوانانی که سطح بالایی از آشفتگی تصویر بدنی دارند، نسبت به نوجوانانی که سطح پائینی از آشفتگی را دارند، پرخاشگری بیشتری از خود نشان می‌دهند (کارد، استاکی، ساوالانی و لیتل^۲، ۲۰۰۸). طبق یافته‌ها به نظر می‌رسد آشفتگی تصویر بدنی که با نگرانی و دلهره همیشگی مشخص می‌شود، منجر می‌شود تصویری که فرد از خود دارد با تصور آرمانی و ایده‌آل ذهنش فاصله داشته باشد و این امر باعث می‌شود فرد از راهبردهای نامطلوب هیجانی از جمله پرخاشگری برای کنترل هیجانات و تکانه خود استفاده کند (عسگری و همکاران، ۱۳۸۹؛ پیرسون، واندرلیچ و اسمیت، ۲۰۱۵).

ساختار عاملی مرتبه اول تک عاملی پرسش‌نامه پرخاشگری باس و پری برآزش بهتری با داده‌های مشاهده‌شده داشتند. ساختار عاملی تأییدی، اعتبار و روایی پرسش‌نامه پرخاشگری باس و پری برای کاربردهای پژوهشی و تشخیص‌های بالینی در حد قابل قبول بود. به هر حال بر اساس یافته‌های به دست آمده پرسش‌نامه پرخاشگری باس و پری، پرسش‌نامه‌ای قابل اطمینان و معتبر است که می‌توان از آن برای ارزیابی دانش‌آموزان ایرانی استفاده نمود و نتایج پایا و باثباتی هم به دست آورد.

به نظر می‌رسد پرخاشگری کلامی، خشم و خصومت در دختران بیشتر از پسران است و در پرخاشگری فیزیکی تفاوت معناداری ملاحظه نگردید. این نتایج با نتایج سایر پژوهش‌ها (کارد و همکاران، ۲۰۰۸؛ شفیع، صفاری‌نیا، ۱۳۹۰) که نشان داده‌اند فقط در بعد پرخاشگری فیزیکی بین دو جنس تفاوت معنی‌دار وجود دارد و تفاوت دختر و پسر در سایر مؤلفه‌های پرخاشگری معنی‌دار نیست ناهمسو می‌باشد. به نظر می‌رسد که دختران از روش‌های ذهنی ابراز پرخاشگری بیشتر استفاده می‌کنند به همین دلیل پرخاشگری کلامی در

¹ Pearson, Wonderlich & Smith

² Card, Stucky, Sawalani & Little

آنها بیشتر است.

ذکر این نکته لازم است که برخی از محدودیت‌های پژوهش حاضر، تعمیم‌پذیری نتایج آن را محدود می‌کند. اول، نتایج مطالعه مانند بسیاری از مطالعات دیگر به دلیل استفاده از ابزارهای خودگزارشی (به جای مطالعه رفتار واقعی) ممکن است مشارکت کنندگان را به استفاده از شیوه‌های کسب تأیید اجتماعی ترغیب کند. دوم، نمونه پژوهش شامل دانش‌آموزان شهر تهران بود و دانش‌آموزان سایر شهرها در پژوهش حضور نداشتند. همچنین بررسی تأثیر عوامل اجتماعی - روانی در پرخاشگری و اعتباریابی پرسش‌نامه پرخاشگری باس و پری در میان دانشجویان و گروه‌های شغلی مختلف پیشنهاد می‌شود. در پایان، با در نظر گرفتن اهدافی که پرسش‌نامه پرخاشگری باس و پری دنبال می‌کند، می‌توان گفت این پرسش‌نامه می‌تواند به صورت فردی یا گروهی در موارد متعددی مانند یک ابزار تشخیصی در زمینه مشاوره با نوجوانان مورد استفاده قرار گیرد.

منابع

- افتخار صادی، ز.؛ مهرابی زاده هنرمند، م.؛ نجاریان، ب.؛ احدی، ح.؛ عسگری، پ. (۱۳۸۸). بررسی تأثیر آموزش هوش هیجانی بر کاهش پرخاشگری و افزایش سازگاری فردی-اجتماعی در دانش‌آموزان دختر سال دوم متوسطه شهرستان اهواز. یافته‌های نو در روانشناسی، دوره ۴، شماره ۱۲.
- پورآوری، م.؛ حبیبی، م.؛ عابدی، ح.؛ سید علی تبار، س. (۱۳۹۳). روان‌سنجی سیاهه نگرانی درباره تصویر بدنی در نوجوانان، مجله پژوهنده، سال نوزدهم، شماره ۴.
- سامانی، س. (۱۳۸۶). بررسی پایایی و روایی پرسش‌نامه پرخاشگری باس و پری، مجله روان‌پزشکی و روانشناسی بالینی، سال سیزدهم، شماره ۴.
- شاکری، ج.؛ جابر قادری، ن.؛ رضایی، م.؛ سعیدی، م.؛ نعلینی، م.؛ مولودی، ع. (۱۳۹۱). وضعیت عوامل روانی اجتماعی در بیماران مبتلا به بیماری‌های عروق کرونر در کرمانشاه (۱۳۸۵). دو ماهنامه علمی پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی کرمانشاه - سال شانزدهم، شماره سوم.
- شفیعی نیا، ح.؛ صفاری نیا، م. (۱۳۹۰). خودشیفتگی، عزت‌نفس و ابعاد پرخاشگری در نوجوانان. فرهنگ مشاوره، دوره ۲، شماره ۶.
- عسگری، پ.؛ حیدری، ع.؛ ستایش نیا، ا. (۱۳۸۹). مقایسه میزان اضطراب، افسردگی و پرخاشگری نوجوانان با توجه به سطوح پراشتهایی روانی. مجله اندیشه و رفتار، دوره ۴، شماره ۱۶.
- گل پرور، م.؛ خاکسار، س.؛ خیاطان، ف. (۱۳۸۷). رابطه بین باور به دنیای عادلانه و ناعادلانه با پرخاشگری. فصلنامه

روانشناسان ایرانی، سال پنجم، شماره ۱۸.

محمدی، ن. (۱۳۸۵). بررسی مقدماتی شاخص‌های روان‌سنجی پرسش‌نامه پرخاشگری باس - پری. *مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز*، دوره ۲۵، شماره ۴.

ملک پور، م.؛ زنگنه، س.؛ آقابابایی، س (۱۳۹۱). ویژگی‌های روان‌سنجی فرم کوتاه پرسش‌نامه خشم نواکو در شهر اصفهان. *مجله پژوهش‌های علوم شناختی و رفتاری*، سال دوم، شماره اول، پیاپی (۲).

Bayram, N., Dogan, A., Aydogan, I., & Bilgel, N. (2014). Anger Expression, Depression, Anxiety and Stress among Turkish Students Living in Turkey and Germany. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 4(3), 1-8.

Bondü, R., & Richter, P. (2016). Interrelations of Justice, Rejection, Provocation, and Moral Disgust Sensitivity and Their Links with the Hostile Attribution Bias, Trait Anger, and Aggression. *Frontiers in Psychology*, 7, 795.

Burg, A. L. (2013). *Developmental psychology (from conception to childhood) - Volume I. (4th Ed)*. Translated by Yahya Syed Mohammad. Tehran: Arasbaran. [Text in Persian].

Buss, A.H., & Perry, M. (1992). The Aggression Questionnaire. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63, 452-459.

Card, N. A., Stucky, B. D., Sawalani, G. M., & Little, T. D. (2008). Direct and indirect: A Meta analytic review of gender differences, intercorrelations, and relations to maladjustment. *Child Development* 79 (5), 1185-1229.

Chen, P., Coccaro, E. F., & Jacobson, K. C. (2012). Hostile Attributional Bias, Negative Emotional Responding, and Aggression in Adults: Moderating Effects of Gender and Impulsivity. *Aggressive Behavior*, 38(1), 47-63.

Colins, O. F. (2016). Assessing Reactive and Proactive Aggression in Detained Adolescents Outside of a Research Context. *Child Psychiatry and Human Development*, 47, 159-172.

Cordier, R., Speyer, R., Chen, Y.-W., Wilkes-Gillan, S., Brown, T., Bourke-Taylor, H., & Leicht, A. (2015). Evaluating the Psychometric Quality of Social Skills Measures: A Systematic Review. *PLoS ONE*, 10(7), e0132299.

Ehrenreich, S. E., Beron, K. J., Brinkley, D. Y., & Underwood, M. K. (2014). Family Predictors of Continuity and Change in Social and Physical Aggression from Ages 9 – 18. *Aggressive Behavior*, 40(5), 421-439.

Euler, F., Steinlin, C., & Stadler, C. (2017). Distinct profiles of reactive and proactive aggression in adolescents: associations with cognitive and affective empathy. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 11, 1.

Evren, C., Cinar, O., Gulec, H., Celik, S., & Evren, B. (2011). The validity and reliability of the Turkish version of the Buss-Perry's Aggression Questionnaire in male substance dependent inpatients. *J Psychiat Neurol Sci*, 24, 283-295

Eysenck, H. J. (1997). Personality and experimental psychology: The unification of psychology and the possibility of a paradigm. *Journal of Personality and social Psychology*, 73(6), 1224.

Forbes, D., Alkemade, N., Mitchell, D., Elhai, J. D., McHugh, T., Bates, G., ... & Lewis, V. (2014). Utility of the Dimensions of Anger Reactions-5 (DAR-5) scale as a brief anger measure. *Depression and anxiety*, 31(2), 166-173.

Fossati, A., Maffei, C., Acquarini, E., & Di Ceglie, A. (2003). Multigroup confirmatory component and factor analyses of the Italian version of the aggression questionnaire. *European Journal of Psychology Assessment*, 19, 54-65.

Habibi, M., Pooravari, M., Salehi, S., Ghamkharfard, Z. & Pooravari, M. (2015). Validity and

- reliability of the multidimensional student's life satisfaction scale among Iranian girl students. *Journal of Research and Health*, 5(1), 65-73.
- Hanish, L. D., Sallquist, J., DiDonato, M., Fabes, R. A., & Martin, C. L. (2012). Aggression By Whom—Aggression Toward Whom: Behavioral Predictors of Same- and Other-Gender Aggression in Early Childhood. *Developmental Psychology*, 48(5), 1450–1462.
- Huebner, E., Gilman, R., & Suldo, S. M. (2007). Assessing perceived quality of life in children and youth. *Clinical assessment of children and adolescents: A practitioner's guide*, 347-363.
- Hayduk, L. (1987) *Structural equation modeling with LISREL: Essentials and advances*. Jhu Press.
- Kofler, M. J., Larsen, R., Sarver, D.E., & Tolan, P. H. (2015). Developmental Trajectories of Aggression, Prosocial Behavior, and Social-Cognitive Problem Solving in Emerging Adolescents with Clinically Elevated ADHD Symptoms. *Journal of abnormal psychology*. 124(4), 1027-1042.
- Littleton, H. L., Axsom, D., & Pury, L.S. (2005). Development of the body image concern inventory. *Behaviour Research and therapy*, 43(2), 229-241.
- Maxwell, J. P. (2007). Development and preliminary validation of a Chinese version of the Buss-Perry Aggression Questionnaire in a population of Hong Kong Chinese. *Journal of Personality Assessment*, 88, 284-294.
- Pearson, C. M., Wonderlich, S. A., & Smith, G. T. (2015). A Risk and Maintenance Model for Bulimia Nervosa: From Impulsive Action to Compulsive Behavior. *Psychological Review*, 122(3), 516–535.
- Ricci, L. A., Morrison, T. R., & Melloni, R. H. (2013). Adolescent Anabolic/Androgenic Steroids: Aggression and Anxiety during Exposure Predict Behavioral Responding During Withdrawal in Syrian Hamsters (*Mesocricetus auratus*). *Hormones and Behavior*, 64(5), 770–780.
- Sadock, B. J., & Sadock, V. A. (2011). *Kaplan and Sadock's synopsis of psychiatry: Behavioral sciences/clinical psychiatry*: Lippincott Williams & Wilkins.
- Sierra, J.C., & Gutiérrez, Q. J. R. (2007). Validación de la versión española del Cuestionario de Agresión de Buss-Perry en Estudiantes Universitarios Salvadoreños. *Psicología y Salud*. 17, 1, 303-313.
- Van Eck, K., Flory, K., & Malone, P. S. (2013). A Longitudinal Assessment of the Associations among Response Access, Attention Problems, and Aggression during Childhood. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 41(4), 613–625.
- Weierstall, R., & Elbert, T. (2011). The Appetitive Aggression Scale—development of an instrument for the assessment of human's attraction to violence. *European Journal of Psychotraumatology*, 2, 10.
- Weinstein, Y., Gleason, M. E. J., & Oltmanns, T. F. (2012). Borderline but not Antisocial Personality Disorder Symptoms are Related to Self-Reported Partner Aggression in Late Middle-Age. *Journal of abnormal psychology*. 121(3), 692-698.

پرسش‌نامه

لطفاً مشخص کنید هر یک از عبارات زیر تا چه حد گویای خصوصیات شماست. برای این منظور از اعداد زیر استفاده کنید و عدد مناسب را در مقابل هر گزینه بنویسید.

کاملاً خلاف خصوصیات من است	تا حدی خلاف خصوصیات من است	فقط اندکی گویای خصوصیات من است	تا حدی گویای خصوصیات من است	کاملاً گویای خصوصیات من است
عدد ۱	عدد ۲	عدد ۳	عدد ۴	عدد ۵

۱. هر چند وقت یکبار نمی‌توانم جلوی خود را از ضربه زدن به دیگری بگیرم.
۲. وقتی با دوستانم مخالف باشم، نظرم را صریح و بی‌پرده به آنها می‌گویم.
۳. زود از کوره در می‌روم، اما زود هم بر آن غلبه می‌کنم.
۴. گاهی حسادت مرا از پا درمی‌آورد.
۵. اگر به قدر کافی تحریک شوم ممکن است دیگری را کتک بزنم.
۶. معمولاً با سایر مردم مخالفت می‌کنم.
۷. وقتی احساس ناکامی می‌کنم، عصبانیت خود را نشان می‌دهم.
۸. گاهی احساس می‌کنم در زندگی با من سخت و غیرمنصفانه برخورد شده است.
۹. اگر کسی مرا بزند، من او را می‌زنم.
۱۰. اگر مردم مرا ناراحت کنند، ممکن است نظرم را به درباره آنها به ایشان بگویم.
۱۱. گاهی احساس می‌کنم مانند یک بشکه باروت آماده انفجارم.
۱۲. به نظر می‌رسد سایر مردم همیشه در حال استفاده از وقت تنفس هستند (استراحت برای شروع مجدد).
۱۳. من کمی بیش از یک آدم معمولی عصبانی می‌شوم.
۱۴. اگر کسی با من مخالفت کند نمی‌توانم از بحث کردن با او خودداری کنم.
۱۵. بعضی از دوستانم فکر می‌کنند من آدم عجول و کم‌تحملی هستم.
۱۶. متعجبم که چرا گاهی این قدر از بعضی چیزها عصبانی و برآشفته می‌شوم.
۱۷. اگر لازم باشد برای حفظ حقوق خودم دست به خشونت بزنم، این کار را می‌کنم.
۱۸. دوستانم می‌گویند من دنبال بحث و جدل می‌گردم.

۱۹. گاه بدون هیچ دلیل موجهی از کوره در می‌روم.
۲۰. میدانم که دوستانم پشت سر من حرف می‌زنند.
۲۱. بعضی آدم‌ها آن قدر به من فشار می‌آورند تا با آن‌ها دست‌به‌گریبان می‌شوم.
۲۲. راحت نمی‌توانم حالات خودم را کنترل کنم.
۲۳. نسبت به غریبه‌هایی که خیلی خوش‌برخوردند، مظنونم.
۲۴. به نظر من هیچ دلیل قانع‌کننده‌ای برای کتک زدن دیگری وجود ندارد.
۲۵. گاهی احساس می‌کنم آدم‌ها پشت سرم به من می‌خندند.
۲۶. کسانی را که می‌شناسم، تهدید کرده‌ام.
۲۷. اگر کسی خیلی دلچسب و مهربان باشد، شک می‌کنم که چه می‌خواهد.
۲۸. اتفاق افتاده که آن قدر عصبانی شده‌ام که دست به شکستن اشیا زده‌ام.
۲۹. من آدم خونسردی هستم.